

פסוקי תורה

לוא כ"ג

כ"ג

"כי תבאו אל-הארץ אשר אני נתן לכם ושבתה הארץ שבת לך, שש שנים תזרע שדך וגו'". הסדר אינו מובן: בתחילה הרי "שש שנים תזרע שדך" ואחר כך באה שמיטה, וכאן כתוב שכאילו מיד עם הביאה "אל-הארץ אשר אני נתן לכם" באה השמיטה ואחר כך "שש שנים תזרע שדך".

①
למטה
למטה

יש הבדל בין חוץ-לארץ לארץ ישראל: בחוץ-לארץ מקדשים את הארץ ומלואה על ידי קיום המצוות המושרשות בה, ובארץ ישראל להיפך: על ידי קדושת הארץ בא חיוב המצוות התלויות בארץ. כלומר: בחוץ לארץ מצד עצמה אין בה קדושה, ובכל המעשה אשר יעשה וכל המאכל אשר יאכל מצד עצמה אין בהם כל קדושה, אלא שהארץ כשמקיים בכל אותם הדברים המצוות שניתנו בהם ונוהר מהאיסורים ועבירות שבהם ומשתמש בהם לצורך מעשים טובים, הרי הוא מכניס בהם קדושה והם נכללים בהקדושה העליונה. אבל ארץ ישראל יש בה קדושה מצד עצמה, "ארץ אשר... עיני ד' אלקיך בה", ואמרו: "הקב"ה ברא ארצות ובוחר אחת מהן, זו ארץ ישראל", ו"חביבה ארץ ישראל שבחר בה הקב"ה, אתה מוצא כשברא העולם חלק הארצות לשרי האומות ובוחר בארץ ישראל, שכן משה אומר: 'בהנחל עליון גוים נגו'". ושוב עם כיבוש הארץ ומלואה על ידי קיום המצוות המושרשות בה,

ובארץ ישראל ב"קדושה ראשונה", בימי יהושע, וב"קדושה שנייה", בימי עזרא. ומתוך קדושה זו חלו כל המצוות התלויות בארץ, כמו שאמרנו בחיוב תרומות ומעשרות: "כ"י ל' הארץ", כי לי קדושת הארץ". נמצא שהסיבה היא קדושת הארץ, והמסובב מזה חיוב המצוות התלויות בה. ואם כך הוא בכל מצוות התלויות בארץ, כל שכן במצוות שמיטה, שכל עיקר מהותה הוא שביתת הארץ, כמו שכתוב: "ושבתה הארץ שבת לך". נשתרשה קדושת השמיטה בתוך עצם הארץ, כל זמן שהיא ברשות ישראל, ולא שכשתגיע שנת השביעית יהיה חל או חיוב על האדם לשבות, אלא מיד כשבאו ישראל לארץ וכבשו וחלקו, חלה בגוף הקרקע קדושת השביתה בכח לענין זה שאחר אשר "שש שנים תזרע שדך ושש שנים תזרע שדך" תהיה בשנה השביעית שבת שבתון לארץ. ולכן: "כי תבאו אל-הארץ וגו'" מיד "ושבתה הארץ", כבר תיכף חל כח השביתה בגוף הארץ.

6

6

11

וידבר ה' אל משה בהר סיני לאמר (כה, א).

את השאלה, "מה ענין שמיטה להר סיני?" אפשר להסביר ברעיון זה. בירושלמי (נדרים פ"ט ה"ד) נאמר: "תניא אמר ר"ע, ואהבת לרעך כמוך" זהו כלל גדול בתורה". כלומר, ההלכות הכלולות בפרשתנו מייצגות יישום וגיטום מלא ושלם לכלל גדול זה שבתורה. שמיטה משוה את הבעלים של שדות וכרמים אל העניים והאביונים שבעם. העני הנו או ממש כמו הבעל. שמיטה גם משמטת את כל החובות שנצטברו בששת השנים שעברו, ומפיגה את הדכאון שלב האנשים המשוקעים בתהום של חובות. יובל משחרר את הללו שמצבם הקשה אלצם להמכר להיות עבדים, ובו הם שבים להתעלס עם משפחותיהם, יובל מחזיר לבעלים את האחוזות שעקב לחצם ודחקם הוכרחו למכרן לזרים.

②
למטה כ"ג

הציוויים, "כי ימוד אחיך ומכר מאחוזתו ובא גאלו הקרב אליו וגאל את ממכר אחיו", וכן "וכי ימוד אחיך ומטה ידו עמך והחזקת בו גר ותושב וחי עמך" מורים, שעליך כאיש ישראל להתיחס אל האיש המך שידו מתמוטטת, ובכדי להחיות נפשו הוא נאלץ למכור את הקנין הכי יקר לו את אחוזתו, כאילו הוא אחיך ממש, עליך לגאול את ממכר אחיך. כמו"כ עליך לקיים והחזקת בו וחי אחיך עמך - כמוך - ,אל תניחהו שירד ויפול ויהיה קשה להתזיקו, אלא חזקהו משעת מוטת היד" (רש"י). איסור ריבית מונע נשיכות ארסיות לאחים הזקוקים ללוות כספים או אוכל, איסור איגאה מדריך בעלי עסק ומסחר להיות כנים וישרים החזקת עבד קשורה בהגבלות רבות, "כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה" (דברים א), "הנהג עמו באהוה" (מכילתא), "לא תעבוד בו עבדת עבד", "לא תרדה בו בפרך", אהבתך אל העבד מחויבת להיות כמך, לא פתות מאשר אתה אוהב את עצמך, "כי טוב לו עמך" (דברים טו) דרשו חז"ל (קדושין כ), "עמך במאכל עמך במשתה שלא תהא אתה אוכל פת נקייה והוא אוכל פת קיבר, אתה שותה יין ישן והוא שותה יין חדש, אתה ישן ע"ג מוכין והוא ישן ע"ג התבן".

16

21

①

1 פרשה זאת שגופי תורה של בין אדם לחבירו כתובים בה מתחלתה ועד סופה, נפתחה בהודעה שהיא נאמרה בהר סיני כדי להבליט, שכל הציוויים על החובות שבין אדם לחבירו הכלולים בה, אנו מושבעים ועומדים עליהם מהר סיני, וחומרם איננה פחותה מהציוויים על החובות שבין אדם למקום.

2 זה צריך לשמש לקח אף לאנשים חרדים המספקים מאד להיות מהדרין מן המהדרין בקיום מצוות שבין אדם למקום. אין כל מחיר יקר בעיניהם לקנות אתרוג מהודר, לעומת זה הם מורים לעצמם היתר לזלזל במצוות שבין אדם לחבירו.

מצוות אתרוג גופא מוכיחה את אמיתת תופעה בלתי נימוסית זאת. חז"ל (סוכה מא) דרשו את הכתוב גבי ד' המינים, "ולקחתם לכם" (ויקרא כג), "משלכם, להוציא אה

הגזול". והנה נמצאים אנשים שמצוות אתרוג שהיא בין אדם למקום כה חמורה בעיניהם עד שהם מוכנים לעבור בעד קיומה על הלאו של "לא תגזול", שהוא בין אדם לחבירו. לפיכך מצאה התורה לנחץ להדגיש בראש פרשתנו המוקדשת למצוות יסודיות שבין אדם לחבירו, שהן נאמרו בהר סיני. ובויק"ר (ל, ו) מובא, "אדם נוטל לולב לזכות בו, ואם היה גזול צווח לפני הקב"ה ואומר גזול אני ומלאכי השרת אומרים, או לזה שנעשה סניגורו קטיגורו", וחז"ל אמרו: "קשה גזל הדיוט יותר מגזול גבוה" (ב"ב פח).

בב"ק (מ) תנן: "חייבי ערכין ממשכנין אותן, חייבי חטאות ואשמות אין ממשכנין אותן, חייבי כופרין מאי? כיון דכפרה היא כחטאת ואשם דמי, מחמר חמיר עליהו ולא בעי משכונת, או דלמא כיון דלחבריה בעי איתבא ליה ממונא הוא ולא לגבוה הוא ולא חמיר עליה ובעי משכונת". זה מוכיח בעליל, על הדרך המטעה שלפעמים אף שומרי מצווה של גבוה הולכים בה להורות היתר לעצמם לזלזל במצוות של בין אדם לחבירו שיש בהם חסרון כ"ס.

ליתר הטעמה אפשר להוסיף, כי דברי ר"ע, "ואהבת לרעך כמוך" זה כלל גדול בתורה, מכוונים הם להעמיד אותנו על האמת, כי על הכלל הגדול הזה, המקיף את כל החובות שבין אדם לחבירו, אנו מצווים ועומדים מן התורה, מהר סיני, כי רבים הם האנשים הנוטים להאמין כי החובות הללו מבוססים רק על צורך הומניטרי, להשליט באנושות רגשות לב הנחוצים לשיוב העולם ותרבותו, נימוס ודרך ארץ, יושר ואדיבות, שבלעדם העולם יהיה הפקר, וכל דאלים גבר. אולם אם חובות הללו מצטמצמים רק לרגשות ואובנחא דלבא, אז פניות ונגיעות אנוכיות שבאדם עלולות לעקל את לבו, לשים מעקשים למישור ולומר על רע טוב ועל מר מתוק. ואמנם ברוב מעשי עוול שאדם מעוול אחרים, לבו מוצא לו אמתלאות שונות להצדיק את העוול, אין לבו נוקף אותו כלל עליהם. מורי הוראה בישראל יעידו כי במקום הרבים שפונים אליהם בשאלות של איסורי תורה בדברים שבין אדם למקום, הנה מספר הפונים אליהם בשאלות של איסורי תורה בדברים שבין אדם לחבירו הנו כמעט אפסי, כי כל מעשיהם בדברים הללו אף העקומים ביותר הנם צודקים וישרים בלבבם.

36 לפיכך דייק ר"ע ואמר: "זה כלל גדול בתורה", להורות שאל למדוד אהבה לריע באמת מדה של רגשות לב העלולים להטעותו ולהתעותו, על האדם החרד לדבר ה', למדוד את מדת האהבה לריע באמת מידה של תורה, רק אז תהיה האהבה בת קיימא. ובעלת כח להתגבר על פניות ונגיעות אנוכיות.

לכן גם הפרשה הקודמת "קדושים", נאמרה בהקהל מפני שכל גופי תורה שבין אדם לחבירו תלויים בה" (רש"י ריש קדושים), כדי לתת פרסום פומבי גדול שהם גופי תורה ולא גופי רגשות לב. הצו של "ואהבת לרעך כמוך" ויתר הציוויים שבפרשה ההיא מסתיימות אני ה', להטעים שעל האדם לשמור אותן מפני שאני ה' מצווה אותו ולא מחמת רגשות לב גרידא. וכאמור לעיל, פרשתנו מטעימה בהתחלתה שכל דבריה המרוכזים במצוות שבין אדם לחבירו נאמרו בהר סיני.

וספרת לך שבע שבתות שנים וגו' (כה, ח)

צוּתָה הַתּוֹרָה לַמְנוּת וּלְהַגִּיעַ לַשָּׁנָה הַחֲמִישִׁים שָׁנָה שֶׁהוּא הַיּוֹבֵל וְאִז נִפְקַע הַכֹּל, הַעֲבָדִים מִשְׁתַּחֲרָרִים וְהַשְּׂדוֹת חוֹזְרוֹת לְבַעֲלֵיהֶן.

שֶׁאֵל הַמַּגִּיד מְדוּבָנָא, יֵשׁ לְהַבִּין לַאיִזָּה צוּרֵךְ הַכְּתוּב הוֹדִיעַ לָנוּ אֵת מִסְפַּר הַפְּרָטִים וְהַכּוֹלָל, הִיָּה לוֹ לֹמַר בְּקִיצוֹר "וּסְפַרְתָּ לְךָ תִּשְׁעָ וָאַרְבָּעִים שָׁנָה", וּמִמִּילָא נִדַּע שׁוֹה כַּמִּנִּין שֶׁבַע פְּעָמִים שֶׁל שְׁמִיטָה.

4
א"כ
ע"כ

הַעֲנִין יוֹבֵן עַל פִּי מַשֵּׁל, לַעֲנִי שֶׁאִסַּף מִטְּבַעוֹת כֶּסֶף רַבִּים וְשִׂמַח בָּם שִׂמְחָה גְדוֹלָה. בְּרִצּוֹתוֹ לְהִרְאוֹת לְכוֹלָם אֵת עוֹשְׁרוֹ מִילָא צִנְצַנְתָּ בְּמִטְּבַעוֹת וְהַחֵל מִתְּפָאָר בְּפָנָיו וּמְכִירָיו שֶׁהוּא נַעֲשֶׂה עֲשִׂיר גְדוֹל. אִמַּר פִּיקַח אַחַד לְאוֹתוֹ עֲנִי, פְּרוֹט אֵת הַמִּטְּבַעוֹת לְשִׁטְרוֹת גְּדוֹלִים וְאִז תִּדַּע כְּבִירוֹר כִּמָּה בִּידֶךָ, הַלֵּךְ וּפְרָטְס, מִצָּא שֵׁשׁ בִּידוֹ בִּסֵּךְ הַכֹּל שְׁנֵי שִׁטְרוֹת, וּמֵאִז יָדַע שֶׁהוּא עֲדִיין עֲנִי וְרַחֲוֹק מִעֲשִׂירוֹת.

נִדְמָה לְאָדָם שֵׁשׁ לוֹ אוֹרֵךְ יָמִים וּשְׁנַיִם לַחַיּוֹת בַּעוֹלָם הַזֶּה, יָמֵי שְׁנוֹתָיו שֶׁבַע שָׁנָה שֶׁהֵם עֲשָׂרִים וְחֲמֵשׁ אֲלֵף יוֹם. לִכֵּן אוֹמְרַת הַתּוֹרָה "וּסְפַרְתָּ לְךָ שֶׁבַע שַׁבְּתוֹת שָׁנִים", יֵשׁ לַעֲשׂוֹת אֵת חֲשׁוֹבֵן יָמֵי הַחַיִּים בְּשְׁמִיטוֹת, וְהַשְׁמִיטוֹת לְיוֹבְלִים. אִז יִרְאֶה הָאָדָם שֶׁכֹּל שְׁנוֹתָיו מִגִּיעוֹת לַעֲשֵׂר שְׁמִיטוֹת שֶׁהֵן יוֹבֵל וְחִצֵּי בַלְבַד, וְיוֹכַח לְדַעַת שֶׁאֵין הוּא אֵלֶּא גֵר וְעוֹבֵר אוֹרֵךְ בַּעוֹלָם הַזֶּה.

וְקִרְאַתָּם אֵת שְׁנַת הַמִּשְׁפָּחִים שָׁנָה וְקִרְאַתָּם דְּרוֹר בְּאֶרֶץ לְכָל-יֹשְׁבֵיָהּ יוֹבֵל הוּא תִּקְנָה לָכֶם וְשִׁבְתֶּם אִישׁ אֶל-אֶחָיו וְאִישׁ אֶל-מִשְׁפַּחְתּוֹ תָּשְׁבוּ: (כה, י)

וְקִרְאַתָּם דְּרוֹר בְּאֶרֶץ לְכָל יֹשְׁבֵיהֶם... לְכָל "עַבְדֵיהֶם" לֹא נֹאמַר אֵלֶּא לְכָל "יֹשְׁבֵיהֶם", כִּי מְדִינָה שֶׁאֵין בָּהּ חִירוֹת, וְאִפְּלוּ רַק לְמִקְצַת תּוֹשְׁבֵיהֶם, כֹּל הַתּוֹשְׁבִים הֵם מִשְׁוֹעֲבָדִים. מְרִגִּישִׁים אֵת הַחִירוֹת רַק כְּשֶׁאֵין בְּכָל עַבְדוֹת בְּמִדְיָנָה. הַעֲבָדוֹת נִגַּע הֵינּוּ, שְׁנֹגְעִים בָּהּ הַעֲבָד וְהָאָדוֹן גַּם יַחַד. וּמַעֲיֵן זֶה אִמְרוּ חוֹזִיל: כֹּל הַקּוֹנֵה עַבְד עֲבָרִי כְּקוֹנֵה אָדוֹן לַעֲצֻמוֹ (קְדוּשִׁין כ). וְלִכֵּן "וְקִרְאַתָּם דְּרוֹר לְכָל יֹשְׁבֵיהֶם", שֶׁעַל-יְדֵי שִׁתְּרוֹר הַעֲבָדִים כֹּל תּוֹשְׁבֵי הַמְּדִינָה יִהְיוּ בְּנֵי חוֹרֵין.

וַיִּתֵּן אוֹתָם בִּיד אוֹיְבֵיהֶם וּלְכַדּוֹ אֵת עַרְי יְהוּדָה. הָרִי שְׁשִׁמִּירַת דִּינֵי קְרִיאַת דְּרוֹר לְעַבְדִּים גּוֹרְמַת לְדְרוֹר וְחוֹפֵשׁ שֶׁל כָּל יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ, שֶׁלֹּא יִפְּלוּ בְּיַד אוֹיְבֵיהֶם וַיְחַי' חַיִּי חוֹפֵשׁ עַל אֲדַמַּת יִשְׂרָאֵל, זֶה שֶׁנֹּאמַר בְּיוֹבֵל: "וְקִרְאַתָּם דְּרוֹר בְּאֶרֶץ לְכָל יֹשְׁבֵיהֶם" מִמֶּשֶׁ, בֵּין לְעַבְדִּים, בֵּין לְבְנֵי חוֹרֵין.

וְקִרְאַתָּם דְּרוֹר בְּאֶרֶץ לְכָל יֹשְׁבֵיהֶם. לְעַבְדִּים" לֹא נֹאמַר, אֵלֶּא "לְכָל יֹשְׁבֵיהֶם". הֵיא כִּינֵי. הֵיא רֹבֵא דְרֹבֵא שֶׁל יוֹשְׁבֵי הָאָרֶץ אֵינֶם עַבְדִּים וְכִּי שִׁיךְ בֵּהֶם דְּרוֹר עֵי יוֹבֵל? וַיִּלַּע צִ"ג דְּבָרֵי יְרֵמְיָהוּ (ל"ד). שְׁעֵי זֶה שֶׁלֹּא שִׁלְחוּ דְרוֹר אִישׁ אֵת עַבְדּוֹ וְאִישׁ אֵת שְׁפַחְתּוֹ, כְּאִשֶּׁר צִוָּה ה', יִקְרָא ה' דְרוֹר אֵל הַחֵרֵב אֵל הַדְּבַר וְאֵל הַרְעֵב

לֹא תוֹנֵוּ אִישׁ אֵת עַמִּיתוֹ (כה יז).

הֵיא הֵיא כְּתוּבָה עַל סֵפֶר הַיִּשְׂרָאֵל וְהַשְּׁעֵי י' י"ג.

תּוֹרַתְנוּ הַקְּדוּשָׁה "סֵפֶר הַיִּשְׂרָאֵל" הֵיא וּבַעֲבוּדָה זֶה (כ"ה ע"א) נִחְלָקוּ בְּגַמ' אִיזָּה מִחֲמַשַּׁת הַסְּפָרִים קְרוּי סֵפֶר הַיִּשְׂרָאֵל, לְר' יוֹחָנָן הַיֵּינֵנו סֵפֶר אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב שֶׁהוּא סֵפֶר בְּרֵאשִׁית וְלְר' אֶלְעָזָר מִשְׁנֵה תּוֹרָה שֶׁהוּא סֵפֶר דְּבָרִים מִשְׁנֵה תּוֹרָה דְּכַתִּיב בָּהּ "וְעֵשִׂית הַיִּשְׂרָאֵל וְהַטּוֹב בְּעֵינֵי ה'" (ו' י"ח).

וְנִרְאֶה לְבֹאֵר מִחֲלוֹקְתָן זֶהנָה מִדַּת הַיּוֹשֵׁר תְּכוֹנַת הַנֶּפֶשׁ הֵיא, מִדָּה הֵיא מִן הַמְּדוּת הַטּוֹבוֹת שֵׁשׁ אָדָם שְׁנִיחוֹן בָּהּ מִטְּבַעוֹ וְיֵשׁ מִי שֶׁעֲמַל עֲלֵיהּ לְהַשִּׁיגָה אֵךְ מִדָּה הֵיא מִן הַמְּדוּת שֶׁבִּנְפֶשׁ הַמִּישְׁרָתוֹ בְּכָל דְּרָכָיו וְהַלִּיכוֹתָיו. אֵךְ מִלְּבַד מִדַּת הַיּוֹשֵׁר שֶׁעַל הָאָדָם לְהַשִּׁיג וּלְסַגֵּל לַעֲצֻמוֹ, מוֹטֵל עֲלָיו שֶׁכֹּל מַעֲשָׂיו וְהַנְּהַגְתּוֹ

5
ז"כ
6
7
א"כ
ע"כ

3

ובמקום אחר נתבאר יסוד זה בכל המדות הטובות. דמחד אמרו חז"ל (שבת קל"ג ע"ב) "אבא שאול אומר ואנוהו הוי דומה לו מה הוא חנון ורחום אף אתה היה חנון ורחום", ומאידך אמרו (סוטה י"ד ע"א) "ואמר ר' אחא בר חנינא מאי דכתיב 'אחרי ה' אלקיכם תלכו' וכי אפשר לו לאדם להלך אחר שכינה והלא כבר נאמר 'כי ה' אלקיך אש אוכלה הוא' אלא הלך אחר מדותיו מה הוא מלביש ערומים אף אתה הלבש ערומים, מה הוא מבקר חולים אף אתה בקר חולים" הרי שנצטוינו גם לסגל לעצמנו את פנימיות מדותיו יתברך וכשם שהוא ית' חנון ורחום כך אנו נצטוינו להיות כן, אך מוטל עלינו גם לעשות כמעשיו וכשם שהוא מלביש ערומים ומבקר חולים כך נצטוינו לנהוג גם אנו. ישנו אדם בעל לב רחום ונפשו מלאה חמלה וטוב לבב, אך מרוב עצלות או טרדה אינו עוסק בגמילות חסדים, ולעומתו ישנם אחרים שכל עסקם בגמילות חסדים אך אינם טובי לב ואינם מרגישים בצער זולתם, אלה וגם אלה לוקים בחסר, מה הוא רחום אף אתה רחום! ומה הוא מבקר חולים אף אתה בקר חולים!.

8

וכך גם במדת היושר עלינו ללכת בדרכי אבות ולהיות ישרים כמו אבותינו הקדושים, אך בספר דברים נצטוינו גם לעשות מעשים ישרים "ועשית הישר והטוב". שני ספרים אלה נקראו ספר הישר על שם שתי הפנים שבמדת הישרות, אלו ואלו דברי אלקים חיים, הא בלא הא לא סגי.

ראה נא מה שכתב הרמב"ם בסוף הלכות שמיטה ויובל (פי"ג הלכה י"ג) "ולא שבט לוי בלבד אלא כל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להבדל ולעמוד לפני ה' לשרתו ולעבדו לדעה את ה' והלך ישר כמו שעשה האלקים ופרק מעל צוארו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בהם בני האדם הרי זה נתקדש קדש קדשים ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעלמי עולמים ויזכה לו בעוה"ז דבר המספיק לו כמו שזכה לכהנים ללוים הרי דוד ע"ה אומר ה' מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי".

שלשה דברים נדרשים מכל הבא להצטרף לשבט לוי ולהסתפח אל נחלת ה', תורה - לדעה את ה', עבודה - לעמוד לפני ה' לעבדו ולשרתו, וישרות - הולך ישר כפי שעשה האלקים וכו', הלא כך ברא יוצר בראשית את האדם, יציר כפיו, "אלקים עשה את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים" (קהלת ז') ואין האדם יכול להתקרב אל ה' ולדבוק בו אלא אם כן ישר יהיה וכל מעשיו והליכותיו ישרים יהיו.

האם ראויים אנו להצטרף לשבט לוי, האם ראויים אנו להיקרא "ממלכת כהנים וגוי קדוש", אוי לי אם אומר ואוי לי אם לא אומר, כמדומה אני שדורנו אכן מתאמץ לאחוז בדרך התורה להתעמק בה ולהשתעשע בה, אף בעמוד העבודה נאחזים רבים, אחוז בזה וגם מזה אל תנח ידך, אך במדת הישרות עדיין לא התחלנו ללכת, "בעלי חשבונות" אנו, "עול החשבונות הרבים אשר בקשו להם בני האדם" רובץ על צוארנו וה"חשבונות" מקיפים אותנו מכל צד, אך לא נוכל להתקרב אל הקדושה ולדבוק בשבט לוי שבט התורה, אלא אם גם במדה זו נחשוק ונדבוק, כי אבותנו ישרים היו, ישרים בתכלית, ותורתנו "ספר הישר" היא ואין זולתה.

"כי ישרים דרכי ה' צדיקים ילכו בהם ופושעים יבשלו בהם"

9

ילה) וטעם וחי עמך ⁹³ שיחיה עמך, והיא מצות עשה להחיותו. שממנה נצטוינו על פקוח נפש

במצות עשה. ומכאן אמרו ⁹⁴ וחי אחיך עמך. זו דרש בן פוטירו ⁹⁵ שנים שהיו מהלכין בדרך ⁹⁶ כידי אחד מהם קיתון של מים אם שותה הוא ⁹⁷ מגיע לישוב. ואם שניהם שותים שניהם מתים. דרש בן פוטירו מוטב ישתו שניהם וימותו ולא יראה אחד במיתתו של חברו. עד שבא רבי עקיבא ולמד וחי אחיך עמך ⁹⁸. חייך קודמים לחיי חבריך. וחזר ואמר וחי אחיך עמך. לחזק ולהזהיר. ומדרשו ⁹⁹ אהדר ליה רביה דליחיי עמך. צוה בהחזרת רביה קצוצה ¹⁰⁰ כענין שאמר בגזל והשיב ¹⁰¹ את הגזילה אשר גזל. ואונקלוס עשה גר ותושב וחי עמך הכל מן המצות ידור ¹⁰² ויתושב וחי עמך. אבל על דעת רבותינו בגמרא ¹⁰³ החזקת בו ¹⁰⁴ ובגר ותושב וחי כל אחד מהם עמך:

4

10) בבב והיין

1) רפון וחי אחיך עמך. (א) עיין ב"מ ס"ב ע"א: שנים שהיו מהלכים בדרך וביד אחד מהם קיתון של מים, אם שותים שניהם שניהם מתים, ואם שותה אחד מהם יגיע לישוב, דרש בן פטורה מוטב שישתו שניהם וימותו, ואל יראה אחד מהם במיתו של חברו, עד שבא ר' עקיבא ולימד, וחי אחיך עמך, חיך קודמים לחיי חבריך, ועיין בתורת חיים ב"מ שם ובעיניו יעקב על העין יעקב שם, שהקשו מהא דאיתא בירושלמי, הובא בתוס' קידושין כ"י ע"א ד"ה כל, דאם אין לאדון רק כר אחד צריך למסרו לעבדו לעברי, הוא ישן בלא כר והעבד על הכר, דאליכ אם האדון ישן על הכר והעבד בלא כר, לא יקיים כי טוב לו עמך, וע"ז נאמר הקונה עבד עברי כקונה אדון לעצמו, ואמאי גם שם לא נאמר שהאדון קודם, כמו דדרשינן הכא, חיך קודמין לחיי חבריך.

2) בבב והיין
 (ב) ונראה דלא אמרו חיך קודמין רק בהצלה ממות לחיים, שאז אמנם הצדם עצמו קודם להצלה, ועליו להציל עצמו ואח"כ חברו, ואם אי אפשר להציל שניהם, יציל עצמו ולא חברו, כי חייו קודמין, אבל בנוגע לצרכי החיים, הנה מהיאות שהאדם יקמץ לגבי עצמו, ויהי ותרן לגבי אחרים, וכמו שביאר במדרש שמואל מאמר המשנה באבות פ"א: יהי ביתך פתוח לרוחה ויהיו עניים בני ביתך, שלגבי אחרים יהי ביתך פתוח לרוחה ויתנהג בשפע ויתרון, אמנם בני הבית לגבי עצמם יהיו כעניים, ויקמצו להסתפק אך בדברים הכרחיים ולא ירשו אחרי מותרות, וכיוצא בזה כתב ג"כ האלשיך בפרשת ויחי, בביאור מאמר הכתוב שם (בראשית מ"ט כ"ז): מאשר שמנה לחמו והוא יתן מעדני מלך, כי אשר לגבי עצמו הי' מקמץ והסתפק אך בדברים הכרחיים, עד כי הלחם לבד הי' נחשב אצלו כמאכל שמן, אבל כאשר נתן לאחרים נתן בשפע ובהרחבה, ולא חדל מלחת גם מעדני מלך, והי' י"ל שמהרא"י - וכן היא מדת הנדיבות האמיתית - שהאדון לגבי צרכי עצמו יקמץ ויסתפק בלא כר, אבל לגבי העבד יהי ותרן, ויתן לו הכר האחד על שבידו, למען תערב לו שנתו אחרי עבודת היום שעבד בזיעת אפו.

3) וכי ימוך אחיך ופטה ידו עמך והחזקת בו וכו' אל תקח מאתו נשך ותרביית (כה:לה-לו)

4) ברש"י, אל תניחהו שירד ויפול אלא חזקהו משעת מוטת היד וכו' עודהו על החמור אחד תופס בו ומעמידו, נפל לארץ חמשה אין מעמידין אותו עכ"ל. כבר בארנו בח"א את דברי רש"י המופלאים. אבל מ"מ פשטות הכתוב קשה, דאם אחד עוסק להחזיק את חברו שלא יפול ומעמידו על רגליו, למה צריך להזהיר אותו שלא לקח ממנו נשך ותרביית הלוא מחזיק בן ועוורו. ונבא דהיא הנותנת, דדוקא משום שעוור לו ונתן לו הלואה כדי שלא יפול לגמרי, דוקא אז יתכן דיתשוב די אם אני נתן לו הלואה אבל למה יהיו מעותי בטלן ישלם לי לכה"פ רבית לכשירחיב ויצא מהמבוכה שהוא נמצא בה כעת, וע"י מה שאני עוור לו ישתפר מצבו ואז ישלם לי את הרבית, ולמה אחי' ניזק משני צדדים להלות לו ולא יהי' מעותי מרויחים כלום וד"ל. ענה, דברי רש"י החמודים נאמרו לא רק על גשמיית אלא כרונתנית ג"כ, יותר קל לעוור למי שהוא שרק מטה ידו ומתחיל להתמוטט וקודם שיפול יכולים לעוור לו בנקל, וכן באה ההוספה שלא ליקח ממנו רבית ולהתגאות עליו.

5) ועוד יותר מזה, דכר שסופו ליעקר הרי כבר עכשיו נקרא שהוא נעקר, כי כבר אין לו נחיות, וכאלו שכבר נעקר, חלחל ללמד שזיכולת האדם להתגבר נגד הרע בכל מצב שהוא, כי הרי כל הרע כולה כעשן חכלה, וכולה סופה ליעקר, וכל דבר שסופו ליעקר הרי הוא עכשיו כאלו נעקר, ויש זיכולת בני ישראל שהם נחמדים ואינם עומדים ליעקר, לנצח על כוחות הרע, ולעולם יש להם כח להתגבר על הרע.

5

כתוב (כה, טו) ואיש כי לא יהיה לו גואל והשיגה ידו ומלא כדי גאלתו. ויש לעיין למה הקדים המורה שלא יהיה לו גואל, הול"ל אם השיגה ידו. ואיתא בשפתי צדיק (אזת כ) על פי דברי החידושי הר"ם על מאמר סאז"ל (ערכין כט, א) אין עבד עברי נוהג אלא

12) והיין
 והיין

1) בבב והיין
 זמן שהיוכל נוהג, שטמון כאן יסוד שאין הקב"ה מביא עבדות לאדם אלא לא יהי' לו דרך שיכול ללכת לחירות, וכל הספר שבה לאדם יש לו כח ללכת ממנו ולהתגבר עליו, כי אין הקב"ה בא בטרוניא עם בריותיו, וכל נסיון שבה לאדם הרי הכוחות טמונים אצלו להתגבר על הנסיון. ועל פי זה פירש כאן מה דכתיב לא יהיה לו גואל, היינו שאם נראה לו שאין לו דרך ללכת מחמתו, או המורה אומרת שישג ידו, כי אף שאגד שדה שחמנו היינו שחמנו בקדושה, חלקו בארץ ישראל, מכל מקום יש לו דרך לחזור להגיע אליו.

2) והדברים אמורים בכל כרה שהיא צין ברוחנות צין בגשמיית, אם אדם מרגיש בעצמו שחטא כ"כ עד שאין לו גואל, ולבו נשבר בקרבו שאבד ח"ו צ' עולמות, ואינו מוצא בעצמו שום דרך ואופן שיהיה זיכולתו ללכת, אזי מצטיח הכחוש והשיגה ידו, כי ידו פשוטה לקבל שנים. אך העיקר הוא שיכיר האדם את מצבו שאין לו גואל, ואז ידע שכבר בא השועה ע"י חמנה ודלים שישיג ידו.

3) בבב והיין
 כתוב (כה, מז-מח) וכי תשיג יד גר ותושב עמך ומך אחיך עמו ונמכר לגר תושב עמך או לעקר משפחת גר, אחרי נמכר גאלה תהיה לו אחד מאחיו יגאלנו. הספוק אחרי נמכר לע"ז כמו שמביא רש"י בשם חז"ל, וחוס' (קדושין כ, א ד"ה לעקר) כתבו למה ע"ז נקרא בשם עקר, כי סופו ליעקר, היינו שהקב"ה יעקור כל הע"ז. ויש להעיר למה דייקא כאן נקרא ע"ז על שם שסופו ליעקר, ולא בכל מקום שזכר בתורה ע"ז.

4) בבב והיין
 הגה עבד שנמכר לעקר משפחת גר הרי נפל לדיוטא החמונה, הרי הוא כבר נמ"ט שערי טומאה, וכמו שמביא רש"י שהוא סובר שכבר הותרה הרצועה ואין לו עוד תקוה לשוב להיות בן חורין בדרך החורה. ולכן דייקא כאן אמרה חורה שעבודה זרה נקראת עקר, כי יש פעמים שאופן ההצלה של אדם מכוחות הרע הוא רק ע"י שהרע נתמלאת סאתה ולריכה 46 ליעקר, וע"י מילוי הקב"ה את בני ישראל, ולכן אמרה חורה שכל מצב שהוא, יש גאולה